AYOLLAR SPORTINI SHAKLANTIRISHDA SHAXMAT O‘YINING O‘RNI

Xoliqov Umidjon Ko‘chqarovich
Guliston davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi
Sabrina Bekmuhammadova
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi
Sharifova Adiba Farxod qizi
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *So‘nggi yillarda yurtimizda shaxmat bo‘yicha qizlar o‘rtasida ham qator xalqaro chempionlar etishib chiqayotgani mamlakatimizda ushbu sport turining naqadar ommalashayotganidan dalolat beradi, shaxmatni izchil rivojlantirishga ko‘rsatilayotgan ulkan e’tibor va g‘amxo‘rlik samarasida o‘zbek shaxmat maktabining jahondagi nufuzi tobora yuksalib bormoqda. Ayollar sportini shaklantirishda mamlakatimizda shaxmatni yanada rivojlantirish ishiga mutasaddilar, murabbiylar, ota-onalar — barchamiz birdek hissa qo‘shishimiz, hamkorligini yanada kuchaytirish kerak, bu respublika, xalqaro miqyosdagi musobaqalarda arzirli natijaga erishgan bolalar murabbiylarini rag‘batlantirish masalasi. Ayollar o‘rtasida jahon chempioni haqidan ma’lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *ayollar sporti**,** oilada , shaxmat o‘yin, idroki, tafakkuri, xotirasi, mantiqiy, diqqat, qobilyat, harakter, sog‘lik, ruhiy, jismoniy tayyorgarlik, jahon chempionat.*

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 9 avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasida shaxmatni rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3906 sonli qaroriga muvofiq maktab dasturlari doirasida 150 ta umum ta’lim maktablarining o‘quvchilarini tajriba tariqasida shaxmatga o‘qitishni tashkil etish vazifasi belgilangan.

Ushbu qarorga ko‘ra, umum ta’lim maktablarining boshlang‘ich (2-sinf) sinfida shaxmat o‘quv kursi jismoniy tarbiya fani tarkibiga singdirib o‘qitilishi O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi hamda Jismoniy tarbiya va sport vazirliklari, O‘zbekiston shaxmat federatsiyasi bilan o‘zaro kelishuvlari asosida belgilandi. Ushbu umum ta’lim maktablarining 2-sinflarida jismoniy tarbiya fani odobnoma fanini 0,5 soatga qisqartirish hisobiga, haftasiga 2,5 soatdan o‘qitiladi.

Umum ta’lim muassasalarida shaxmat kursini o‘qitishdan maqsadi – o‘quvchilarning shaxsiy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratish xamda ularda umumiy madaniyat, mantiqiy, mustaqil, sog‘lom fikrlay olish qobiliyatini shakllantirishdan iborat.

Shaxmat – umumiy va intellektual qobiliyatlarni rivojlantiruvchi ta’limning bir turi hisoblanib**,** psixologik jarayonlarini rivojlantiruvchi, insonni aqliy, ijodiy va tarbiyaviy komolotga

erishishiga yo‘naltirilgan pedagogik jarayondir. Shaxmat o‘quvchilarni yanada ma’nan etu qilik qilib tarbiyalashda qo‘shimcha tarbiya vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shaxmat o‘quv kursi o‘qitilishi matematika, psixologiya, pedagogika va jismoniy tarbiya bilan bog‘liq bo‘lib, ushbu fanlarni o‘zlashtirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Yurtboshimiz rahnamoligida navqiron avlodni jismonan sog‘lom, ma’nan etuk etib tarbiyalashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Sportning barcha turlari qatori shaxmatni izchil rivojlantirishga ko‘rsatilayotgan ulkan e’tibor va g‘amxo‘rlik samarasida o‘zbek shaxmat maktabining jahondagi nufuzi tobora yuksalib bormoqda.

Bugun o‘zbek shaxmatchilari qit’a va jahon chempionatlari, jahon shaxmat olimpiadasi, Osiyo o‘yinlarida muntazam yuqori o‘rinlarni egallab, mamlakatimizda voyaga etayotgan yosh avlod dunyoda hech kimdan kam emasligi va kam bo‘lmasligini isbotlab kelmoqda. Shaxmat bo‘yicha 17-jahon chempioni Rustam Qosimjonov, o‘zbek qizlari o‘rtasida birinchi xalqaro grossmeysteri Nafisa Mo‘minova kabi shaxmatchilarimizni bugun butun dunyo biladi.

O‘zbek ayollari azaldan nafaqat o‘zlarining go‘zalligu nafosatlari, balki aqlu farosatlari bilan ham dunyoga ma’lum-u mashhur bo‘lishgan. Barchinoyu To‘marislar, Nodirabegim-u Uvaysiylar haqida ortiqcha ta’rifu tavsif qilishning keragi yo‘q.

Sog‘lom farzand esa sog‘lom onadan dunyoga keladi. Shu sababdan yurtimizda sportga, ayniqsa, ayollar sportini rivojlantirishga juda katta e’tibor qaratilmoqda. Uch bosqichli sport o‘yinlarining tashkil etilishi ham mamlakatimiz yoshlarini to‘liq sport bilan qamrab olish, ularni sog‘lom turmush tarziga oshno qilish yo‘lida olg‘a tashlangan dadil qadam bo‘ldi.

- Yuqorida ta’kidlanganidek, mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni, ayniqsa intellektual sport va san’at turlarini rivojlantirishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Sport o‘yinlariga kiritilgan sport turlari orasida “aql gimnastikasi” deya e’tirof etiladigan shaxmatning ham o‘ziga xos o‘rni bor. Zero, insonning zehni qanchalar o‘tkir bo‘lsa, uning kelgusi hayotida shuncha ko‘p yordami tegadi. Shaxmat esa o‘z navbatida aqlni charxlash va zehnni oshirishga yordam beruvchi sport turidir. So‘nggi yillarda yurtimizda shaxmat bo‘yicha qizlar o‘rtasida ham qator xalqaro chempionlar etishib chiqayotgani mamlakatimizda ushbu sport turining naqadar ommalashayotganidan dalolat beradi. Nafisa Mo‘minova, Irina Gevorgyan, Gulruhbegim Tohirjonova, Sarvinoz Qurbonboeva kabi ko‘plab shaxmatchi qizlarimiz orasida Nodira Nodirjonovaning ham o‘ziga yarasha o‘rni bor. Intiluvchan va tirishqoq Nodira tez orada o‘zini ko‘rsata boshladi. Uch bora O‘zbekiston chempioni, ko‘plab xalqaro shaxmat musobaqalari sovrindori, 16 yoshgacha bo‘lgan qizlar o‘rtasidagi Osiyo o‘yinlarida 3-o‘rin sohibi (2005, 2006 yillar), 2010 yil Xitoyda bo‘lib o‘tgan XVI Osiyo o‘yinlari kumush medal sohibi kabi ko‘plab yutuqlari uning tinimsiz mehnatlari samarasidir. O‘zbekiston farzandlari bilim, tafakkur va iqtidor borasida hech kimdan kam emasligini isbotlab kelishmoqda. Xususan, Braziliyada o‘tkazilgan o‘smirlar o‘rtasidagi jahon chempionatida Gulruhbegim Tohirjonova bronza medalini qo‘lga kiritgandi.

O‘zbek qizlari o‘rtasida birinchi bo‘lib xalqaro grossmeyster unvonini qo‘lga kiritgan Nafisa Mo‘minova birinchi Prezidentimiz Islom Karimov sovg‘asi — zamonaviy kompyuter bilan taqdirlandi. Ana shu munosabat bilan O‘zbekiston Shaxmat Federatsiyasida bo‘lib o‘tgan tadbirda Prezidentimiz sovg‘asini Nafisa Mo‘minovaga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Davlat maslahatchisi o‘rinbosari J.Qosimov topshirdi.

Shaxmat aslida 64 katak atrofida va jonsiz predmetlar ishtirokida kechadigan o‘ta jonli jarayon. Bu o‘yinda millionlab kombinatsiyalar bo‘lishi mumkin. Ammo qabul qilinishi kerak bo‘lgan to‘g‘ri qaror faqat bittadir. Shu jihatdan, uni insonning hayot va taqdir chiziqlariga tenglash mumkin. O‘ylamasdan, mantiqsiz qilingan birgina xato harakat raqib uchun mingta imkoniyat eshigini ochadi... Har bir yurishing, har bir dona surishing ortida nafaqat o‘zing va oilang, balki millat sha’ni va g‘ururi yotganini his qilib turasan. Yutqazsang faqat o‘zing uchun yutqazmaysan, yutsang ham yutuq birgina seniki bo‘lmaydi.

Umuman olganda, shaxmatchi o‘z «sport formasi»ni saqlab qolishi uchun asosiy musobaqalarga tayyorgarlik vaqtida kuniga 6-8 soatdan kam shug‘ullanmasligi kerak. Nafisa

Mo‘minovaning bosh maqsadi: - shubhasiz, ayollar o‘rtasida jahon chempioni va jamoaviy tarzda olimpiada chempioni bo‘lish.

Tarixga nazar solsak, 1927 yildan buyon ayollar o‘rtasida jahon chempionatlari o‘tkazib kelinadi. Buyuk Britaniyalik Vera Menchik (1927-1944) ayollar o‘rtasida ilk jahon chempioni bo‘lgan edi. Sobiq Ittifoqdan Lyudmila Rudenko (1949-53), Elizaveta Bikova (1953-1962), Nona Gaprindashvili (1962-1978), Maya Chiburdanidze (1978-1991) uzoq yillar shaxmat tojini hech kimga bermay kelgan bo‘lsa, 1991-2004 yillarda asosan, xitoylik ayollar (Se Tszyun, Chju Chen, Syuy Yuyxua)ning qo‘li baland keldi. Hozir esa bir shahsning uzoq va barqaror chempionlik qilish davri tugaganga o‘xshaydi. Bu ayollar shaxmat birinchiligida raqobat muhitining yanada kuchaygani bilan bog‘liq, deb o‘ylayman. Bolgariyalik Antoaneta Stefanova (2004-2006), rossiyalik Aleksandra Kostenyuk (2008-2010), xitoylik Xou Ifan (2010-2011), ukrainalik Anna Ushenina (2012)ning chempion sifatida katta sahnaga chiqishi ham, final bahslarining qiziqarli va keskin kechayotgani ham bu fikrni tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, shaxmat ulkan tarbiyaviy ahamiyatga ega. Shaxmat bilan shug‘ullanadigan o‘g‘il va qizlarning boshqa bolalardan farqi bo‘ladi — u vaqtning qadriga etishni o‘rganadi, intizomga rioya qilish ko‘nikmasi hosil bo‘ladi, eng muhimi, tafakkuri charxlanadi. Shunday ekan, mamlakatimizda shaxmatni yanada rivojlantirish ishiga mutasaddilar, murabbiylar, ota-onalar — barchamiz birdek hissa qo‘shishimiz lozim. Bu borada Xalq ta’limi vazirligi huzuridagi O‘zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg‘armasi va Respublika Shaxmat Federatsiyasining hamkorligini yanada kuchaytirish kerak, bu respublika, xalqaro miqyosdagi musobaqalarda arzirli natijaga erishgan bolalar murabbiylarini rag‘batlantirish masalasiga e’tibor kuchayishi zarur.

Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan siyosatning asosiy bo‘g‘ini – farzandlarimizni ham ma’nan, ham jismonan etuk qilib voyaga etkazishdir. Zero, farzandlari sog‘lom yurt qudratli bo‘lur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: O‘zbekiston - 2016
2.Mirziyoyev Sh. Qonun ustuvorligi va inson manaatlarini ta’minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. T.: O‘zbekiston - 2016
3.Muhiddinov M. Kataklarda yashiringan olam. -T.: O‘zbekiston, 1976.
4.Muhiddinov M. O‘n to‘qqiz chempion. –T.: Yulduzcha, 1998.
5.Xalayev M, Shaxmat alifbosi –T.: Tafakkur-2015.